

Mijn Pad: Jongeren aan het stuur op weg naar eigen regie en participatie

Geef ze een stem

Tekst: Kees Willemse, Inge Bramsen, Chris Kuiper en Mieke Cardol, verbonden aan Kenniscentrum Zorginnovatie van Hogeschool Rotterdam.

In de residentiële jeugdzorg verblijven jongeren met complexe problemen die soms niet terug naar huis kunnen. Zij maken onder begeleiding een transitie door op weg naar volwassen- en zelfstandigheid. Uit internationaal onderzoek blijkt dat deze transitie naar volwassenheid vaak niet goed verloopt en dat deze jongeren een verhoogd risico lopen op sociale uitsluiting en marginalisering^[1]. Ook in Nederland blijkt dat de begeleiding die deze jongeren ontvangen onvoldoende aansluit op wat zij zelf ervaren nodig te hebben voor een zelfstandig leven^[2]. Op verzoek van organisaties uit de jeugdzorg is vanuit het perspectief van Disability Studies een instrument ontwikkeld, *Mijn Pad*. Dit instrument levert een bijdrage aan het exploratieproces van jongeren in hun ontwikkeling naar eigen regie en participatie.

Op dit moment is de jeugdhulp sterk in beweging op basis van de beschreven transformatiedoelen^[3] uit de Jeugdwet. Het eerste transformatiedoel 'preventie en uitgaan van eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden (eigen kracht) van jeugdigen en hun ouders, met inzet van hun sociale netwerk' richt zich expliciet op autonomie en participatie, thema's die ook erg relevant zijn voor de ergotherapie. Zo beschrijft het Beroepsprofiel dat ergotherapie gericht is op 'het mogelijk maken van het handelen, zodat participatie – het deelnemen van mensen aan het dagelijks en maatschappelijk leven – gerealiseerd wordt'.^{[1][4]}

Volgens de Jeugdagenda (Vernieuwingsagenda Jeugd 2015)^{[4][5]} is de eerste veranderopdracht die uit dit transformatiedoel voortkomt: *Het kind centraal*. Als jongeren centraal staan, is het belangrijk om naar ze te luisteren en ruimte te bieden om hun talenten te ontwikkelen en naar eigen vermo-

gen te participeren in de samenleving. Helaas sluit de gangbare begeleiding van jongeren binnen de (residentiële) jeugdzorg hier regelmatig onvoldoende bij aan. De nadruk ligt vaker op het sturen van de jongeren in hun ontwikkeling dan dat er geluisterd wordt naar de jongeren. Dit heeft als gevolg dat jongeren geen of onvoldoende ruimte ervaren om naar eigen ideeën te mogen participeren.

Participeren kan je leren

Er bestaat een grote verscheidenheid aan ideeën over hoe participatie ontwikkeld kan worden. Dat is zichtbaar in de jeugdhulpverlening die jongeren begeleidt bij het leren participeren. Net zoals autorijlessen plaats vinden op de openbare weg, is participatie alleen te leren in een omgeving waarin jeugdigen dit mogen uitproberen. In de Jeugdzorg-Plus^[6] werd het project *Participeren kan je leren* gestart om de

Mijn Pad helpt jongeren de dialoog met mensen om hen heen aan te gaan over wat ze belangrijk vinden

transitie van jeugd naar volwassenheid te verbeteren^[7]. In dit project werd in samenwerking met Hogeschool Rotterdam een nieuwe methodiek ontwikkeld, met meer maatwerk en oog voor diversiteit. Een vorm van begeleiding die aansluit bij wat jongeren nodig hebben, zelfs in het geval van overplaatsingen van de ene naar de andere instelling. Het doel is een volwaardige maatschappelijke participatie van de jongere binnen de eigen grenzen en mogelijkheden.

Mijn Pad sluit aan bij jongeren door hen de regie te laten voeren en draagt bij aan een proces van exploratie bij jongeren. Daarnaast versterkt het de dialoog en samenwerking van de jongeren met professionals en andere mensen uit het netwerk van de jongeren.

Mijn Pad is door de onderzoeksgroep *Disability Studies* binnen het Kenniscentrum Zorginnovatie van de Hogeschool Rotterdam ontworpen, in samenwerking met jongeren en professionals van de jeugdzorgorganisaties Horizon en Cardea. De in de ergotherapie veel gebruikte IPA (Impact on Participation and Autonomy)^[15] en de COPM (Canadian Occupational Performance Measure)^[16] waren belangrijke inspiratiebronnen. Ergotherapie en verpleegkunde studen-

ten zijn betrokken geweest bij het project en hebben jongeren geïnterviewd over hun leven en toekomstbeelden.

Disability Studies

Disability Studies bestudeert 'disability'^[8] als een complex en maatschappelijk verschijnsel en wil zo bijdragen aan de voorwaarden voor een inclusieve samenleving^{[9][10]}. Belangrijk streven is een passende participatie van mensen met een beperking, waarbij talenten, kwaliteiten en ervaringen optimaal benut worden. De samenleving wordt uitgedaagd huidige praktijken kritisch te onderzoeken. Disability Studies is ontstaan vanuit mensen met een beperking en kenmerkt zich door hun actieve betrokkenheid. Disability Studies hanteert dan ook het motto: *Nothing about us without us*. Dit motto sluit naadloos aan bij de huidige maatschappelijke opdracht tot participatie en de veranderopgave uit de Jeugdagenda *Het kind centraal*. Participatie betekent daarbij veel meer dan alleen maar meedoen aan activiteiten. Het betekent ook meetellen en erbij horen, jezelf kunnen zijn en je daarbij verbonden voelen met andere mensen. En vanuit samenlevingsperspectief betekent participatie

WAT VIND JIJ BELANGRIJK?

Klik hieronder eerst één onderwerp aan. Ben je daarmee klaar, klik dan het volgende onderwerp aan. Waarover wil jij het nu hebben? Waar denk je aan? Elke keuze is goed, want het gaat om jouw mening.

Voor mijzelf zorgen

Mijn vrienden, vriendinnen

Mijn school, Mijn Opleiding

Mijn vrije tijd

Mijn Plek, Mijn Huis

Mijn werk

Mijzelf, hoe ik mij voel

Mijn vriend(in), Mijn relatie

Mijn familie

Mijn leven tot nu toe

Mijn keuzes, Mijn toekomst

Mijn begeleiding, Mijn plan

RESULTATEN BEKIJKEN

Mijn Pad is duidelijk en aantrekkelijk voor jongeren en helpt hen om overzicht te krijgen

uitnodigend zijn, contact maken met de ander. Met andere woorden, participeren is een proces waarin mensen een ontwikkeling door kunnen maken van 'being' naar 'becoming' met als uitkomst: 'belonging', thema's die veel gehanteerd worden binnen zowel Disability Studies als de ergotherapie. Al deze perspectieven waren bepalend voor de opzet van het onderzoek rondom de ontwikkeling van het instrument^[1].

'Nothing about us without us'

Voor de ontwikkeling van het instrument *Mijn Pad* is gebruik gemaakt van een responsieve onderzoeksmethode^[2]. Doelstellingen, inhoud en vorm zijn bepaald in overleg met de belanghebbenden. Dit betekent: uitgaan van en aansluiten bij de ideeën van jongeren zelf. Daarom hebben jongeren actief geparticipeerd bij de ontwikkeling van dit instrument. Hun mening stond centraal, met als uitgangspunt hun leven en hun toekomst. Het instrument moet een hulpmiddel zijn dat voor herkenning zorgt bij jongeren en hen helpt om een eigen ontwikkeling op weg naar zelfstandigheid te ondergaan. Dit betekent dat het moet gaan over thema's die de jongeren zelf belangrijk vinden, opgesteld in hun taal.

Om dit te bereiken zijn er in *fase I* twee jongerenadviseurs betrokken bij het project en zijn er open interviews gehouden met zestien jongeren om hun leefwereld te leren kennen.

In *fase II* werden in focusgroepen met zowel jongeren als hun begeleiders (pedagogisch medewerkers, maatschappelijk werkers) de ideeën over doelstellingen, inhoud en vorm getoetst.

In *fase III* is het concept meetinstrument opgesteld dat de naam *Mijn Pad* kreeg. Dit is getest bij een aantal jongeren, met een verzoek om feedback van zowel de jongeren als van de professionals. Deze feedback is verwerkt en er is een handleiding ontwikkeld voor professionals.

In *fase IV* is de toepasbaarheid van *Mijn Pad* in de praktijk van de trajectbegeleiding getest.

*< Mijn Pad bestaat uit twaalf onderwerpen
waaruit de jongere zelf kan kiezen.*

Het boekje

Mijn Pad is een boekje dat door de jongere zelf of samen met iemand anders, zoals een professional of een ander persoon uit de omgeving van de jongere, kan worden ingevuld. De bijbehorende handleiding voor professionals^[3] beschrijft de achterliggende methodiek. *Mijn Pad* bestaat uit twaalf onderwerpen waaruit de jongere zelf mag kiezen, zowel in onderwerp als in aantal. Bij elk onderwerp staat een open vraag die de jongere alle ruimte geeft om te vertellen wat hij zelf kwijt wil. Daarna wordt de jongere uitgedaagd om te beschrijven wat goed gaat, wat niet zo goed gaat of lastig is, of hij iets wil veranderen of verbeteren en wat daarbij de eerstvolgende stap is. Al deze vragen helpen de jongere bij het vormen van een eigen mening over het onderwerp. Tevens geeft de jongere bij elk onderwerp aan op de Visual Analogue Schaal (VAS) hoe tevreden hij is en hoe tevreden hij wil zijn met betrekking tot het ingebrachte onderwerp. Na afloop komen deze scores in een schema terug en vult de jongere zelf met behulp van deze scores een stappen- en een actieplan in. De bedoeling is dat *Mijn Pad* in de tijd verschillende keren kan worden ingevuld en aangepast, om veranderingen in het leven van de jongere vast te leggen.

Methodiek

Mijn Pad is zo gemaakt dat het eigenaarschap bij de jongere zelf ligt zoals het voorblad ook expliciet vermeldt: *Mijn Pad* is van jou. Dit betekent dat de jongere het boekje zelf bewaart, tenzij hij wil dat iemand het voor hem bewaart. De jongere beslist wie wel en niet inzage krijgt in zijn antwoorden.

Het geven van ruimte voor regie loopt als een rode draad door de opzet heen. Belangrijk is dat er geen druk wordt uitgeoefend want eigen regie betekent dat de jongere alleen vertelt wat hij wil vertellen. Als dit weinig is dan is dat goed. Met *Mijn Pad* worden jongeren geholpen om diverse zaken op een rij te zetten: wat is je mening over je leven en toekomst? Wat gaat er goed? En wat zou je willen veranderen of verbeteren? Aan het einde stelt de jongere zelf zijn stappenplan en actieplan vast, en kan dit naar eigen keuze bespreken met de professional.

De professionals geven aan het moeilijk te vinden om jongeren los te laten en ruimte te bieden voor regie

De professionele attitude

De houding van de professional die dit begeleidt, is non-directief, nieuwsgierig en volgend. De professional moet ervan uitgaan dat de jongere zelf expert is waar het zijn keuzes voor de toekomst betreft en gaat daarover met de jongere in dialoog. Daarnaast wordt het nemen van regie door de jongere bevorderd door elke vorm van regie, hoe klein ook, te versterken en te bevestigen. Bij veel jongeren die uit een gesloten jeugdzorginstelling komen, is de mate waarin zij eigen regie nemen in het begin nog klein. De verwachting is dat dit in de loop van de tijd langzaam kan gaan groeien, mits zij voldoende ruimte ervaren en vooral ook vertrouwen krijgen. Niet zelden hebben jongeren uit de JeugdzorgPlus, op basis van hun ervaringen uit het verleden, een weerstand tegen hulpverlening en zijn ze gevoelig voor druk die uitgeoefend wordt.

Pilotstudie

Een eerste pilotstudie onder jongeren en professionals^[1] heeft laten zien dat *Mijn Pad* duidelijk en aantrekkelijk is voor jongeren en hen helpt om overzicht te krijgen. Zoals een jeugdige (man, 19 jaar) het zelf aangaf waarbij hij terugkeek naar de periode dat hij 16 jaar was: *'als ik deze vragenlijst had gehad toen ik net uit gesloten kwam, dan zou dit mij heel veel hebben geholpen ... het zou mij veel problemen hebben gescheeld'*. Bij een pilot onder studenten van de Hogeschool Rotterdam die *Mijn Pad* voor zichzelf ingevuld hebben, kwam naar voren dat de gebruikte thema's ook door hen als belangrijk werden ervaren.

De professionals van de samenwerkende organisaties uit de jeugdzorg, die *Mijn Pad* uitproberen in de praktijk, geven terug dat *Mijn Pad* goed past bij hun werkwijze om de eigen regie bij de jongeren te bevorderen^[1]. Zij stuiten echter ook op dilemma's bij het leggen van regie bij de jongere. Een veel genoemd dilemma gaat over 'loslaten en volgen' versus 'sturen en bepalen'. De professionals geven aan het moeilijk te vinden om jongeren los te laten en ruimte te geven voor regie. Dit komt voort uit een zorgende of beschermende houding: het wordt als lastig ervaren jonge-

ren vrijheid te geven omdat dit mogelijk leidt tot verkeerde keuzes. De neiging om jongeren te willen sturen, verhoogt het risico op afbreuk van de essentiële vertrouwensrelatie. Juist deze vertrouwensrelatie is noodzakelijk om maatwerk te kunnen leveren in de begeleiding en jongeren zelf regisseur te laten zijn op weg naar participatie.

Daarnaast komt het regelmatig voor dat professionals vinden dat zij informatie nodig hebben van jongeren, zodat zij kunnen bepalen wat jongeren moeten gaan doen, op deze wijze nemen zij ongemerkt de regie bij jongeren weg. Zoals een jongere dit zelf uitdrukte (vrouw, 19 jaar): *'... en dat ze je niet pushen van dit is je doel en daar moet je aan werken.'*

Een ander dilemma is de maatschappij: jeugdbescherming, justitie, dwang- en drangmaatregelen die erop gericht zijn om schade bij de jongere en de omgeving te voorkomen of om duidelijk te maken dat bepaald gedrag niet acceptabel is. Deze maatregelen hebben als bijwerking dat de regie wordt overgenomen en de jongere geen enkele ruimte meer beleeft voor het ontwikkelen van eigen autonomie. Het biedt de professionals weinig ruimte om binnen die kaders een omgeving te creëren waarin de jongeren kunnen oefenen met participatie en autonomie.

Conclusie

Mijn Pad is een hulpmiddel om de regie daadwerkelijk bij de jongere te leggen. Zowel voor ergotherapeuten als andere professionals, zoals sociaal verpleegkundigen, sociaal-pedagogisch hulpverleners, maatschappelijk werkers en GZ-psychologen. Het instrument helpt jongeren de dialoog met de mensen om hen heen aan te gaan over wat zij belangrijk vinden en nodig hebben op hun weg naar zelfstandigheid. Maar alleen het inzetten van dit hulpmiddel is niet voldoende. Het moet samengaan met een verandering van de wijze waarop de maatschappij en de professionals het proces van diversiteit in participatie in de maatschappij willen faciliteren en begeleiden. Om dit te kunnen bereiken, is het noodzakelijk om de discussie aan te gaan over hoe deze maatschappelijke opdracht het best verwezenlijkt kan

Participatie betekent veel meer dan alleen maar meedoen aan een activiteit

worden. Vanuit dit onderzoek is de ervaring dat wanneer jongeren meer stem krijgen in deze discussie, zij een waardevolle bijdrage kunnen leveren die leidt tot zaken die er toe doen. De lezer van dit artikel wordt van harte uitgenodigd om deze discussie aan te gaan samen met de jongeren, want ook bij deze discussie geldt: *Nothing about us without us*.

Contact

Van *Mijn Pad* is een digitale versie ontwikkeld die vrij toegankelijk is, u kunt die vinden op <http://mijnpad.hr.nl/>. Voor geïnteresseerden en contact verwijzen wij naar www.hr.nl/mijnpad.

Referenties

1. Stein, M. (2006). Research review: young people leaving care. *Child and Family Social Work*, 11(3), 273-279
2. Bams, J. W. K., Doelman-van Geest, H. A., Van der Meer, J., & Hoogenboezem, G. E. (2013). Analyse van nazorgbehoeften van jongeren van 17 jaar en ouder die uitstromen uit jeugdzorg. Den Haag: Tympan Instituut/JSO.
3. De transformatiedoelen zijn in artikel 2.1 van de Jeugdwet verankerd als doelen waarop het gemeentelijk jeugd-beleid gericht dient te zijn.
4. Jeugdagenda (2015-2018) aangehaald op 2 oktober 2015 van www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/04/14/jeugdagenda-2015-2018
5. Vernieuwingsagenda Jeugd. Bijlage bij de Kamerbrief over eerste maanden gedecentraliseerd jeugdstelsel. aangehaald op 14 mei 2015 van www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/04/14/kamerbrief-over-eerste-maanden-gedecentraliseerd-jeugdstelsel
6. JeugdzorgPlus is een intensieve vorm van Jeugd en Opvoedhulp. Jeugdzorg-Plus is er voor jongeren met ernstige gedragsproblemen die zich aan de noodzakelijke behandeling dreigen te onttrekken. Hulp met dwang en drang voor jongeren voor wie een machtiging gesloten jeugdzorg is afgegeven door de kinderrechter.
7. Horizon & Cardea. (2013). Activiteitenplan. Project Participeren kun je leren. Alphen aan den Rijn/Leiden.
8. Voor het woord 'disability' bestaat geen Nederlands equivalent dat ook de belemmerende (disabling) sociale invloeden in zich draagt. Daarom wordt dit vakgebied ook in Nederland aangeduid met de term Disability Studies (Kool, 2008). In dit artikel wordt om die reden het woord 'disability' gebruikt om aan te geven dat een beperking niet alleen een individueel, persoonlijk gegeven is maar ook te maken heeft met de sociale context.
9. Cardol, M. (2013). *Disability Studies en Participatie: een pleidooi voor diversiteit*. Openbare les. Rotterdam: Rotterdam University Press.
10. Kool, J. (2008). *Tijd voor Disability Studies in Nederland*. Voorbereidende notitie voor een onderzoeks- en onderwijsprogramma Disability Studies in de Nederlandse context. Den Haag/Utrecht: ZonMW/handicap + studie.
11. Bramsen, I., Willemse, K., Kuiper, C. H. Z. & Cardol, M. (2015). *Mijn pad, mijn leven, mijn toekomst*. Ontwikkeling van een routeplanner voor jongeren in de jeugdzorg. Eindrapport. Rotterdam: Kenniscentrum Zorginnovatie van Hogeschool Rotterdam.
12. Abma, T. A., & Widdershoven, G. A. M. (2006). *Responsieve methodologie*. Interactief onderzoek in de praktijk. Den Haag: Lemma.
13. Bramsen, I., Willemse, K., Kuiper, C. H. Z. & Cardol, M. (2015). *Handleiding mijn Pad*. *Mijn pad, mijn leven, mijn toekomst*. Een routeplanner voor jongeren in de jeugdzorg. Eindrapport. Rotterdam: Kenniscentrum Zorginnovatie van Hogeschool Rotterdam.
14. Hartingsveldt - Bakker M. van, Logister - Proost, I., Kinébanian, A. (2010) *Beroepsprofiel Ergotherapeut Utrecht*, Ergotherapie Nederland.
15. Cardol, M., Haan, R. J. de, Bos, G. A. M. van den, Jong, B.A., Groot, I. J. M. (1999) *The development of a handicap assessment questionnaire: the Impact on Participation and Autonomy (IPA)* *Clin Rehabil*. 13(5), 411-419.
16. Eysen, I. C., Steultjens, M. P., Oud, T. A., Bolt, E. M., Maasdam, A., & Dekker, J. (2011). *Responsiveness of the Canadian occupational performance measure*. *J Rehabil Res Dev*, 48(5), 517-528.